

Kinders, over kinderen en hun badwater

Eric de Kuyper

Saskia Grotenhuis

'Over kinderen, ik ben me er ten volle van bewust, kunnen er zo goed als alleen nog clichés worden geschreven. Maar clichés - dat is altijd mijn overtuiging geweest - hebben een kern van waarheid in zich. Ze zijn niet toevallig clichés geworden. De kunst bestaat erin opnieuw de kern te vinden'. Met deze woorden besluit Eric de Kuyper zijn in 1998 verschenen *Kinders*; geen kinderboek maar een boek over kinderen. Bekend als filmer en schrijver van onder meer een uit verschillende delen bestaande autobiografie, heeft De Kuyper zijn werk uitgebreid met prachtige observaties van de alledaagse wereld van kinderen en hun opvoeders. Wanneer de kleine Olivia en later haar broertje Victor onverwacht en ongevraagd deel gaan uitmaken van De Kuypers leven, betekent dat een einde van zijn tot dan toe 'bewust' kinderloos bestaan. De Kuyper treedt binnen in de wereld van ouders en opvoeders en maakt al snel duidelijk dat hij met deze laatste groep weinig opheeft. Hij kijkt liever met de ogen van Freud om geijkte ideeën over kinderen van volwassenen ter discussie te stellen. Maar bovenal verhaalt hij van wat hij ziet en meemaakt. Over zijn autobiografisch werk *Aan Zee* zei De Kuyper ooit dat hij de mensen opnieuw naar Oostende wilde leren kijken. *Kinders* laat je opnieuw kijken naar kinderen, een uitzonderlijke prestatie.

Werkend in een appartement aan zee (naast zijn moeder is ook de zee weer aanwezig) bedenkt De Kuyper hoe aardig het zou zijn Olivia bij zich te hebben. In zijn fantasie ziet hij haar met rode wangen opgewonden over het strand hollen, diep onder de indruk van de grote zee. Als Olivia werkelijk op bezoek komt, is de kennismaking met de zee anders dan De Kuyper zich had voorgesteld. Het is koud en de tocht naar het appartement is lang. Olivia reageert niet op het plotseling verschijnen van zee en vissersboten. Ze heeft het alleen maar koud. En ook vanuit het warme appartement vertoont ze meer interesse voor de potten en pannen in de keuken dan voor het uitzicht. De Kuyper vraagt zich vertwijfeld af hoe hij de zee, zijn zee, kan laten zien. Het logeerpartijtje van Olivia wordt meer bepaald door het aan- en uitkleden voor het doen van boodschappen, het zoeken naar wc's of het bezoek van een volgens hem matige Disneyfilm om de verveling van een regenachtige middag te bestrijden, dan de verwondering over de zee en het strand: 'Olivia brengt me voortdurend in de war. Ze is eigenlijk nooit daar waar ik denk dat ze zal zijn. Ze is vaker daar waar ik haar niet vermoedde' (p. 19). Ook de verwachte heimwee blijft uit. Zelfs als het bellen naar huis een antwoordapparaat laat horen, is Olivia niet ontdaan. 'Weg is weg' lijkt ze zonder al te veel problemen te denken.

'Soms. Niet altijd maar soms. Soms denk ik wel eens: een dag zonder kinders. Nee een halve dag. Desnoods een uur. Zelfs het nu volgende kwartier zou volstaan' (p.77). Zo verzucht hij hartgrondig na een dagje 'kinders'. Iets voor jezelf én een kind tegelijkertijd doen is onmogelijk. Alleen breien, zo herinnert hij zich van zijn moeder, kan enige verlichting geven tegen de saaiheid van een middagje *kinders*. Tenslotte kan een breiwerk probleemloos worden weggelegd wanneer in al die saaiheid opeens de deurbel rinkelt, de telefoon gaat en er gepoept moet worden. Toch blijven zijn beschrijvingen uitermate licht vergeleken met de vele pedagogische beschouwingen over de zwaarte van het opvoeden van kinderen in deze tijd. Niet omdat hij opvoeden makkelijk vindt. Integendeel, voor De Kuyper impliceert opvoeden een alomvattende en nooit aflatende verantwoordelijkheid van de ouder voor het kind.

Voor De Kuyper staat het verschil tussen de wereld van het kind en de volwassene buiten kijf. Spel en spelen zijn volgens hem dé kenmerken van de manier waarop kinderen in het leven staan, vrijblijvend maar daarmee niet minder serieus. Prachtig is bijvoorbeeld de beschrijving van de ernst waarmee Olivia (post)kantoortje speelt, gebruikte enveloppen probleemloos opnieuw gebruikt maar de door haar gebruikte enveloppen vervolgens onbruikbaar acht en in de prullenbak laat verdwijnen. Het doen alsof iets zo is, is volgens De Kuyper belangrijker dan de wetenschap dat de werkelijkheid anders in elkaar zit. Dat geldt ook voor de grote thema's van het leven. Seks als kinderspel is van een totaal andere orde dan de seks van volwassenen en een voorbeeld van het verschil tussen de twee werelden. Kinderen hebben recht op eigen seksualiteit, liever gezegd erotiek, zonder de 'ongezonde nieuwsgierigheid' van volwassenen. Niet dat De Kuyper weet hoe je als volwassene met kinderlijke erotiek om moet gaan. Met respect is zijn advies. Maar kinderen kunnen niet altijd en overal hun gang gaan: "' Niet aan tafel", zei de mama bij een uitbarsting van exhibitionisme van een van haar kleuters. Dat lijkt mij de spijker op haar kop' (p. 93). Voorlichters worden beschuldigd van een ontembare dwang alles openbaar en sociaal (*controleerbaar*) te maken: 'De waarde van de intimiteit, van eenzaamheid, van een zich sociaal niet aanpassen die ik zo mis in de pedagogiek, is ook hier weer zoek'. Tekenend is volgens hem het jargon dat in dit verband wordt gebruikt: men heeft het over *privacy* (recht op privacy), dat is intimiteit voor zover ze in het sociale kader kan worden ingepast' (p. 85).

Aan het verschil tussen werkelijkheid en fantasie, spel en realiteit, ontlene kinderen hun specifieke positie en status in de wereld, namelijk die van kind-zijn. Kinderen zijn nog niet volwassen en als zodanig niet altijd en overal verantwoordelijk. Volgens De Kuyper neem je dan ook geen verantwoording voor kinderen maar heb je die (gekregen) en moet je daar naar handelen. Doe je dat niet dan betaal je onmiddellijk de rekening. Verantwoordelijkheid is precies datgene wat kinderen (nog) niet hebben. Hun wereld draait om het spel en spelen is een kwestie van *trial and error*, van grenzen verkennen en verleggen, van zien hoe ver je kunt gaan. Volgens De Kuyper is het spel altijd dubbelzinnig, een plaats waar de morele waarden steeds opnieuw gewikt en gewogen moeten worden, omdat het spel zelf zich van de moraal niets aantrekt.

Indirect 'bewijst' De Kuyper hoe jammer het is dat de psychoanalytisch geschoolde blik zo afwezig is onder pedagogen. Er zijn, de goeden niet te na gesproken, maar weinig pedagogen en psychologen die er in slagen iets van de 'magische wereld' van het kind te laten zien. Hoewel er een aantal kanttekeningen te zetten zijn bij een aparte wereld van het kind en je De Kuyper zou kunnen verwijten dat hij wat al te gemakkelijk uitgaat van de scheiding in werelden, laten De Kuypers observaties vooral zien dat er ook veel te winnen valt bij het kijken naar kinderen als andere en vaak op het eerste gezicht onbegrijpelijke wezens. Zijn nadruk op het eigene van kinderen (en dan bedoelt hij nadrukkelijk kinderen tot de puberteit omdat hij zich niet wil wagen aan de ingewikkelde wereld van de adolescent) laat zien dat je moeite moet doen om ze te begrijpen, dat je moet willen kijken en luisteren. Kinderen zijn complexe wezens en het is een fabeltje dat de 'kinderziel zou lezen als een open boek'. Het mooie van De Kuypers *Kinders* is dat hij niet vervalt in romantisering of nostalgie. Kinderen zijn volgens hem niet per definitie leuk. Vandaar de titel: "'Kinders", zei mijn moeder wanneer ze ons - de kinderen - bedoelde. Het kon kort en bondig klinken, als een bevel. Dat was het dikwijls ook. Soms uitte ze het in een zucht van radeloosheid: "'Kinders (toch)!"' (p. 7). Ook voor De Kuyper zelf was zijn kennismaking met Olivia en haar broertje een verrassing. Kinderen waren voor

hem jarenlang een abstractie waarmee je je beter niet kon inlaten en ze vertegenwoordigden (ongewild) een weinig aantrekkelijke wereld van behoudzucht, conformisme en al te stompzinnige volwassenen. Maar zoals de kleine *Little Lord Fauntleroy* van F.H. Burnett zijn oude en nukkig oom omturnde in 'lieve oom' zo wordt ook De Kuyper omgeturnd door Olivia en haar broertje. Het resultaat is in elk geval een prachtig verslag van wat er dan gebeurt.

© Pedagogiek, jaargang 20 nr. 3, september 2000, ISSN 1567-7109